

BREU NOTA DEL CONGRÉS CELEBRAT A BORDEUS SOBRE LA CULTURA DE LES ÈLITS ESPANYOLES DE L'ÈPOCA MODERNA

El dia 18 del passat mes de maig s'iniciava a la Maison des Suds de la Universitat de Bordeus III un congrés auspiciat per la Maison des Pays Ibériques que, fins a la seva cloenda dos dies després, versà sobre la cultura dels grups que reben el nom genèric d'èlits espanyoles durant l'època moderna. La potencial amplitud temàtica del títol seleccionat, suficientment concís com per a delimitar unes àrees concretes de coneixement, suficientment eteri com per a permetre encabir dins dites àrees subtemes especialitzats d'àmbits dispersos, va produir una reunió interdisciplinària —amb predominància net, però, d'historiadors i filòlegs— d'estudiosos de banda i banda dels Pirineus. Les ponències i el col·loqui subsegüent reflectiren les darreres tendències temàtiques i metodològiques sobre un tema que sembla experimentar una renovada puixança.

El primer punt de debat en el Congrés fou justament la imprecisió terminològica provocada per l'ús de la paraula èlit, que posà en relleu mitjançant una comparació bíblica (molts els cridats, pocs els escollits), Ricardo García Cárceles durant la seva intervenció dedicada a formular un estat de qüestió historiogràfic sobre aquest tema. La inevitable polisèmia derivada de la manca de limitació conceptual del mot va provocar la seva utilització pràctica com a substantiu definitori d'una sèrie d'agrupacions no precisades més que genèricament: èlit cultural (catedràtics, professors, escriptors, poetes reconeguts) i, sobretot, noblesa, una noblesa que fruïa de la recepció del saber dels primers. El hieratisme en situar socialment cada grup en categories closes sense discutir el seu abast, tasca d'altra banda que presenta múltiples dificultats, però, defuig la vella dicotomia enunciatada per Thompson entre la realitat i la percepció de la mateixa. La presentació d'una èlit monolítica, donant per sabut el contingut del significat, aigualix potser un teixit social més complex i uns enfocaments multidireccionals: Hi havia una jerarquia d'èlits, unes èlits de les èlits? Es pot considerar una percepció única d'aquest grup privilegiat? Quina percepció havia de tenir un jornalet analfabet de l'època moderna d'un estudiant, ni que fos un mal estudiant, de família noble coneixedor d'uns móns per a ell críptics i quina n'havia de tenir l'ensenyant d'aquesta mateixa persona? Una o diverses èlits?

L'analitzar la cultura d'aquests grups privilegiats representà diseccionar una de les bases legitimadores de la seva posició de superioritat social (sovint introspeccionada i assimilada, tant per mirades pròpies com alienes) puix un dels distintius de les èlits era la possessió d'uns codis d'expressió i comportament que, en ser adquirits mitjançant unes vies específiques, resultaven patrimoni exclusiu i distanciaven als seus posseïdors de la resta, de la plebs.

El tipus de cultura en el que s'ha incidit durant el Congrés, doncs, ha estat la "cultura triomfant" segons expressió encunyada per Javier Antón Pelayo, causa i efecte alhora de ser èlit, tan important com a marca justificativa en la forma com en el fons, patrimoni, tret de puntuals —poques— excepcions, d'uns emissors i receptors connectats per missatges, canals i medis afins, a través de l'oralitat o de l'escriptura, a voltes inclús de la seva conjunció recíproca. Al respecte cal recordar el moment de puixança dels diàlegs en la literatura del Renaixement, *El cortesà*, per exemple, reproduint l'ambient de la cort del duc Guidobaldo de Montefeltro, o inclús els abundants impresos admonitoris que membres de la noblesa adreçaven, teòricament, als seus descendents.

Així, d'una banda, i traient un símil de la vella teoria del llenguatge, hi hagué un sector d'estudiosos dedicats a analitzar el tema des del punt de vista de l'emissor, però focalitzant sobretot en el seu particular codi (Frédéric Bravo, "El saber del escritor. Por una teoría de la cita" i Nadine Ly, "Tradición, memoria y literalidad (el caso de Góngora)"); integrant emissors i receptors en medis concrets (Francisco Rico, "Maestros y gentilhombres (1444-1522)", François López, "Del saber del escritor a la cultura de su tiempo. Tres ilustrados entre el poder y las letras"); describint la interacció en una mateixa persona entre recepció i emissió (Michel Cavillac, "Sobre las lecturas de Mateo Alemán"); prenent el missatge (Nieves Baranda, "Escritos para la educación de los nobles, siglos XVI-XVII"). Un dels aspectes més tractats ha estat, però, el del canal de transmissió, en el seu vessant de contingut, tant com en el de continent. Aquest ha estat el sector en el que s'han inserit treballs com el de Aurora Egido ("Los manuales de escribientes y las teorías de la escritura en el Siglo de Oro"), Andrés Gallego ("Un aspecto de la difusión de la emblemática: el Alphabetum rerum heroicarum ... de Lorenzo Palmireno"), Pedro Alvarez de Miranda ("Sobre la historia de los Diccionarios") o els ja clàssics estudis de biblioteques a través dels inventaris post-mortem representats per les ponències de Philippe Berger ("Las bibliotecas nobiliarias de una parroquia valenciana en la primera mitad del siglo XVI") i Jean-Marc Buigues ("Bibliotecas de las élites leonesas en el siglo XVIII").

La concreció de ponències com les esmentades fou complementada per altres intervencions que proporcionaven el marc general de les etapes històriques que, alhora, estaven éssent exemplificades. Una sector dels oradors presentà el seu treball centrat en la formació i l'educació de grups privilegiats o en la importància d'una disciplina concreta de cara a aquesta (Jean-Michel Laspéras, "Sobre la educación de la nobleza en los siglos XVI y XVII"; Jacques Soubeyroux, "Sobre la educación de la nobleza en el siglo XVIII"; Mariano Peset, "Catedráticos juristas: formación y carrera"; Antonio Viñao, "Los profesores de los Reales Estudios de San Isidro: la formación de una élite"; Luis Gil Fernández, "El griego en la educación de las élites españolas del siglo XVIII"; Bernabé Bartolomé, "Educación y humanidades clásicas en el Colegio Imperial durante el siglo XVII"). Altres investigadors, en canvi, trascendiren de

l'àmbit acadèmic per a mostrar visions panoràmiques (Antonio Mestre, "La erudición, del Renacimiento a la Ilustración"; Vicente Salavert, "La cultura científica en los siglos XVI y XVII"; José Luis Peset, "La cultura científica en el siglo XVIII"; Maxime Chevalier, "La cultura del gentilhomme en el Siglo de Oro") o fenòmens de comportament d'aquests grups socials en èpoques concretes (Bartolomé Bennassar, "Extensión y cierre de las élites en Castilla la Vieja, del siglo XVI al XVII").

I si les ponències abans esmentades, una magnífica síntesi de les quals oferi com a cloenda Roger Chartier, afavoreixen la comparació amb diferents espais geogràfics, jeràrquics i culturals, en donar notícia de situacions específiques tant com de marcs generals, l'exposició de Jean-Pierre Dedieu, inserida dins les darreres tendències historiogràfiques del "network analysis", reflectí alhora un treball propi i una novedosa suggerència metodològica consistent en un anàlisi dual d'aquests grups: vertical (anàlisi de xarxes, estratègies i comportaments familiars) i horitzontal (que ens ha de fornir tota sort de relacions de membres d'un llinatge concret amb tots aquells que no n'eren parents consanguinis). Tant les ponències com el subsegüent col·loqui foren, doncs, exemple palès de la diversitat fructífera que a voltes generen les reunions interdisciplinars tant com del renovat dinamisme d'estudis detallats al voltant de grups socials concrets, deutors de la microhistòria i de l'anàlisi d'entramats però també de metodologies ja esdevingudes tradicionals com les valoracions a través dels inventaris o la recreació d'una època en base a un seu producte representatiu, real o inanimat.

M. Jiménez Sureda

Universitat Autònoma de Barcelona